

מסמך רקע בנושא:
ביקורי מורים בבתי תלמידים

מוגש לוועדת החינוך והתרבות

כתיבה: רוני בר-נתן, עובדת מחקר ומידע
אישור: שמוליק חדד-חזקיה, ראש צוות
עריכה לשונית: מערכת "דברי הכנסת"

כ"ד בסיוון תשס"ד
13 ביוני 2004

1. רקע

מסמך זה נכתב לבקשת הה"כ אילן שלגי, יושב ראש ועדת החינוך והתרבות, לקראת דיון בנושא ביקורי בית של מורים בבתי תלמידים. במסמך יוצגו:

- נוהלי משרד החינוך בנושא ביקורי בית.
- עמדותיהם של אנשי מקצוע.
- תגובות מטעם גורמים שונים.

2. נוהלי משרד החינוך בנושא ביקורי בית

חוזר מנכ"ל תשס"א/א1, שעניינו היעדרות תלמידים בשל מחלה, מעודד הן את הצוות החינוכי הן את התלמידים לקיים מצוות ביקור-חולים.

סעיף 15 בחוזר מיוחד ו', חשוון תשנ"ה, עוסק בביקורי מחנכים בבתי תלמידיהם: "מחנך הכיתה יכיר מקרוב את בתי תלמידיו ויבקר בהם לפי הצורך, ובייחוד בבית הוריו של תלמיד בעייתני".

בסעיף 11א בחוזר זה מפורטים חלק מתפקידיו של המחנך בבית-הספר העל-יסודי: "מחנך מקיים מגע מתמיד עם הורי התלמידים במועדים שייקבעו על-ידי הנהלת בית-הספר (בעת הצורך רצוי שיערוך גם ביקורי בית).

מלבד הוראות אלה, אין דרישה פורמלית של משרד החינוך מן המורים לערוך ביקורים בבתי תלמידים. עם זאת, חלק מבתי-הספר נוהגים לקיים ביקורי בית, בעיקר בבתי תלמידים המאובחנים כבעייתיים. במקרים אלו ביקור הבית נעשה כדי לשפוך אור על התנהגות התלמיד.

האגף לחינוך מיוחד אינו מנהיג חובת ביקור בית, אך בשאלון ההפניה לוועדות השמה יש סעיף ובו בקשה לתאר ביקור בבית התלמיד. ההנחה היא שאם מפנים ילד לחינוך מיוחד, נערך קודם ביקור בביתו. ביקור בביתו של תלמיד בעל צרכים מיוחדים מאפשר לעמוד על התנאים הפיזיים שבהם הוא חי ולבחון אם הם מתאימים לצרכיו.¹

3. עמדות של אנשי מקצוע

לביקורי בית מתנגדים ותומכים, הן בקרב אנשי חינוך הן בקרב ההורים. עם זאת, יש הסכמה שביקור בביתו של תלמיד תורם להבנת מצבו האישי. המצדדים בביקורי בית מציינים כי:

1. לביקורי הבית חשיבות רבה ביצירת קשר ובהידוק הקשר שבין מורה לתלמיד; הם מאפשרים היכרות עמוקה יותר ויצירת קשר אישי בין המורה ובין התלמיד והבנה של מצב התלמיד.²

2. ביקורי בית מחזקים את הקשר עם הורי התלמיד, שכן הם מעבירים למשפחה מסר של אכפתיות ונכונות להשקיע זמן ומאמץ בטיפוח הילד³ ואף לבוא לעזרת המשפחה במידת הצורך.⁴

¹ הגב' כרמלה איגל, מפקחת ארצית בחינוך המיוחד, ממונה על ועדות השמה, שיחת טלפון, 13 במאי 2004.

² הגב' חנה נאמן, האחראית לחינוך העל-יסודי, משרד החינוך, התרבות והספורט, שיחת טלפון, 5 במאי 2004. הגב' שרה רויטר, מנהלת האגף לחינוך יסודי, משרד החינוך, התרבות והספורט, שיחת טלפון, 17 במאי 2004.

3. במהלך ביקור הבית המורה יכול להתרשם ממצבה הכלכלי של המשפחה, ממספר הנפשות החיות בבית ומתנאי המחיה של התלמיד,⁵ ולבדוק אם ניתנים לילד תנאי למידה נאותים ואם עומד לרשותו שולחן כתיבה שעליו יוכל להכין את שיעורי הבית.⁶

4. במידה ולתלמיד צרכים פיזיים מיוחדים, דבר שבולט במיוחד בחינוך המיוחד, ביקור הבית מאפשר לבחון אם ניתנים לו התנאים שהוא זקוק להם.⁷

5. ביקור בבית התלמיד מאפשר למורה להתרשם מהיבטים נוספים באישיותו של התלמיד. מעבר להתרשמות מתחביביו ומסביבת הלמידה שלו, ההימצאות בסביבתו הטבעית של התלמיד מאפשרת שיח נינוח ופתוח והבנה טובה יותר של היחסים בתוך המשפחה.⁸

6. ביקור בית מאפשר למורה לפגוש הורים שנמנעים מלהגיע לבית-הספר.

המתנגדים לביקורי בית סבורים שביקור בבית התלמיד חושף את המשפחה לביקורת ועלול לפגוע בפרטיותה. בביקור הבית המורה מרחיב את תחום אחריותו לאחריות גם להורים, ומורים אינם ערוכים להתמודד עם חלק מהנושאים והבעיות שההורים מעלים בעת הביקור.⁹

ד"ר בלהה נוי, מנהלת אגף שפ"י (שירות פסיכולוגי-ייעוצי) במשרד החינוך, התרבות והספורט,¹⁰ מדגישה שלביקורי הבית שותפים שלושה גורמים: מורה, ילד והורה, ועל ביקור הבית להתאים לשלושתם. אם ביקור הבית אינו מתאים לאחד או יותר מן הגורמים הללו, הנזק שעלול להיגרם גדול מן התועלת שעשויה לצמוח מן הביקור. ביקור בבית התלמיד הוא מפגש עדין ורגיש מעצם טבעו, וגם אם ייעשה באופן העדין ביותר הוא עשוי להתפרש על-ידי המשפחה המארחת כחטטנות.

לדברי **ד"ר אילנה זיילר, מנהלת האגף לחינוך קדם-יסודי,**¹¹ בעבר היה מקובל לקיים ביקורי בית בבתי הילדים, ואילו כיום האגף אינו מעודד ביקורי בית של גנות בבתי הילדים, מהסיבות האלה:

1. הגנות מצוידות כיום בכלים רבים להתבוננות בהתנהגותו החברתית, הלשונית והמוטורית של הילד. התמונה המתקבלת על אודות הילד במהלך השנתיים או השלוש שבהן הוא נמצא בגן היא רחבה דיה, ואין צורך בביקור בית.

2. הביקור בבית הילד אומנם מאפשר לגנות לראות את מקום גידולו הטבעי, אך הסיטואציה כולה הופכת מלאכותית ולא אותנטית, שכן במקרים רבים ההורים מתכוננים לביקור, מנקים את הבית, קונים כיבוד וכדומה. הדינמיקה עם ההורים וקיום דו-שיח מתמשך עמם חשובים הרבה יותר מהביקור עצמו.

³ ד"ר בלהה נוי, "בית-הספר, בית ההורים והיחסים ביניהם", **ספר היובל למערכת החינוך**, 1999, עמ' 821.

⁴ הגב' כרמלה איגל, מפקחת ארצית בחינוך המיוחד, ממונה על ועדות השמה, שיחת טלפון, 13 במאי 2004.

⁵ מר חביב גלילי, מנהל השירות הפסיכולוגי-חינוכי, אשדוד, שיחת טלפון, 5 במאי 2004.

⁶ הגב' שרה רויתר, מנהלת האגף לחינוך יסודי, משרד החינוך, התרבות והספורט, שיחת טלפון, 17 במאי 2004.

⁷ הגב' כרמלה איגל, מפקחת ארצית בחינוך המיוחד, ממונה על ועדות השמה, שיחת טלפון, 13 במאי 2004.

⁸ שם.

⁹ ד"ר בלהה נוי, "בית-הספר, בית ההורים והיחסים ביניהם", **ספר היובל למערכת החינוך**, 1999, עמ' 821.

¹⁰ ד"ר בלהה נוי, מנהלת אגף שפ"י, משרד החינוך, התרבות והספורט, שיחת טלפון, 3 ביוני 2004.

¹¹ ד"ר אילנה זיילר, מנהלת האגף לחינוך קדם-יסודי, משרד החינוך, התרבות והספורט, שיחת טלפון, 31 במאי 2004.

3. לדברי ד"ר אילנה זיילר, ביקור בבית הילד גובל ברכילות ובמציצנות, ויש בו כדי להשפיע על יחסה של הגננת אל הילד מסיבות שאינן רלוונטיות. התחושה באגף לגיל הרך היא שהביקור אינו תורם אם הוא נעשה כדבר שבשיגרה.

במקרים יוצאי דופן, כגון מחלה, יש לביקור בבית הילד חשיבות רבה והיבט חינוכי. במקרה כזה מתאים שהגננת תגיע עם קבוצה של ילדים המביאים עמם מתנה ונשאים בקשר עם הילד הנעדר. גם במקרים אחרים, כגון העדרויות תכופות או חשש שמא קיימות בעיות כלשהן בבית הילד, רצוי לערוך ביקור בבית התלמיד.¹²

ד"ר רון שור¹³ מבית-הספר לעבודה סוציאלית של האוניברסיטה העברית סבור שביקור בבית התלמיד מוסיף ממד חשוב, אך יש לערוך אותו **בהצבת גבולות מתאימים** ובתיאום מלא עם בני הבית הן בדבר מטרת הביקור הן בדבר פרטים נוספים, כגון הנוכחים בבית בעת הביקור: בקרב אוכלוסיות מסוימות ביקור של מורה ממין זכר בבית תלמיד בזמן שהאב אינו נוכח עלול לגרום אי-נוחות, וכך גם במקרים הפוכים או כשמשפחת התלמיד היא חד-הורית.

עוד לדברי ד"ר שור, הביקור צריך להיערך מתוך **מתן יחס של כבוד** לבני המשפחה ולגרים בבית. דוגמה למה שראוי להימנע ממנו היא המדיניות שהונהגה בארצות-הברית בשנות ה-50, לפתוח את המקרר כדי לראות אם יש אוכל. בהקשר דומה מציינת הגב' שרה רויטר, מנהלת האגף לחינוך יסודי במשרד החינוך, התרבות והספורט, שהביקור עלול להזיק אם המורה לא תשמור על פרטיות המשפחה ותפרסם ברבים את התרשמויותיה.¹⁴

ביקור שאינו מתואם כראוי ושמטרותיו לא הובהרו מראש עלול להשיג מטרה הפוכה מזו שהמורה מבקש להשיג וליצור מתח ואי-נוחות. ד"ר שור סבור שאין לקיים ביקור בית בכל מקרה, אלא במקרים שבהם קיימת לקות כלשהי בתפקוד התלמיד והמורה מבקש לעמוד על פשרה.

היבט נוסף שיש לתת עליו את הדעת הוא תגמול המורים: אין ספק שבעבור המורים מדובר במספר רב של שעות עבודה הנוספות על עבודתם השוטפת.¹⁵

4. עמדותיהם של גורמים אחרים

לדברי הגב' שרה חברוני, מזכ"לית ארגון ההורים הארצי,¹⁶ למרות חשיבותם של ביקורים בבתי תלמידים, ביקורים כאלה יש לעשות בנסיבות האלה בלבד:

1. ביקור לא סדיר של התלמיד בבית-הספר;
2. מצוקה משפחתית על רקע כלכלי שהתלמיד מעורב בה ושיש דרך לסייע לו;
3. מחלה ממושכת;
4. המשפחה מוזמנת לבית-הספר אך נמנעת מלהגיע;

¹² כך גם לדברי ד"ר בלהה נוי, מנהלת אגף שפ"י, משרד החינוך, התרבות והספורט, שיחת טלפון, 3 ביוני 2004.

¹³ ד"ר רון שור, בית-הספר לעבודה סוציאלית, האוניברסיטה העברית, שיחת טלפון, 13 במאי 2004.

¹⁴ הגב' שרה רויטר, מנהלת האגף לחינוך יסודי, משרד החינוך, התרבות והספורט, שיחת טלפון, 17 במאי 2004.

¹⁵ שם.

¹⁶ הגב' שרה כליפה חברוני, מזכ"לית ארגון ההורים הארצי, מכתב, 20 במאי 2004.

5. הילד נמצא בחסות אפוטרופוס שאינו מוכר למערכת החינוכית ;

6. אבל במשפחת התלמיד.

לדברי הגב' חברוני, יש להגביל את הנסיבות שבהן ייערך ביקור בית כדי למנוע מקרים בלתי רצויים שבהם הביקור עלול להתפרש כפולשני או מטריד.

לדברי מר יוסף וסרמן, מזכ"ל **הסתדרות המורים**,¹⁷ ביקורים בבתי התלמידים צריכים להיעשות על-פי שיקול דעתו של המורה, במקרים שבהם יש צורך בכך, כפי שמורה חוזר מנכ"ל מיוחד ו' תשנ"ה. חובת ביקור בבתיהם של כל תלמידי הכיתה היא מטלה שאינה אפשרית לביצוע בשל העומס הרב המוטל על כתפי המורים והזמן הרב הכרוך בהם.

תגובתו של מר רן ארז, יו"ר **ארגון המורים**, לא נתקבלה עד למועד סיום כתיבת המסמך.

רשימת מקורות

מאמר

נוי בלהה, "בית-הספר, בית ההורים והיחסים ביניהם", אלעד פלד (עורך), **ספר יובל למערכת החינוך**, 1999.

מכתב

חברוני כליפה שרה, מזכ"לית ארגון ההורים הארצי, 20 במאי 2004.

שיחות טלפון

איגל כרמלה, מפקחת ארצית בחינוך המיוחד, ממונה על ועדות השמה, 13 במאי 2004.

גילי חביב, מנהל השירות הפסיכולוגי-חינוכי, אשדוד, 5 במאי 2004.

וסרמן יוסף, מזכ"ל הסתדרות המורים, 30 במאי 2004.

זיילר אילנה, מנהלת אגף יסודי א' והאגף לחינוך קדם-יסודי, משרד החינוך, התרבות והספורט, 31 במאי 2004.

נאמן חנה, האחראית לחינוך העל-יסודי, משרד החינוך, התרבות והספורט, 5 במאי 2004.

נוי בלהה, מנהלת אגף שפ"י, משרד החינוך, התרבות והספורט, 3 ביוני 2004.

רויטר שרה, מנהלת האגף לחינוך יסודי, משרד החינוך, התרבות והספורט, 17 במאי 2004.

שור רון, בית-הספר לעבודה סוציאלית, האוניברסיטה העברית, 13 במאי 2004.

¹⁷מר יוסף וסרמן, מזכ"ל הסתדרות המורים, שיחת טלפון, 30 במאי 2004.